

ULUSLARARASI SOSYAL ARAŞTIRMALAR DERGİSİ THE JOURNAL OF INTERNATIONAL SOCIAL RESEARCH

Cilt: 12 Sayı: 67 Yıl: 2019
www.sosyalarastirmalar.com
Issn: 1307-9581

Volume: 12 Issue: 67 Year: 2019
www.sosyalarastirmalar.com
Issn: 1307-9581

Doi Number:
<http://dx.doi.org/10.17719/jisr.2019.3722>

FENER RUM ORTODOKS PATRİKHANESİ TALEP REPERTUARININ KİMLİK-TEHDİT BAĞLAMINDA KÜLTÜREL ANALİZİ*

THE ANALYSIS OF THE DEMAND REPERTOIRE OF GREEK ORTHODOX PATRIARCH IN TERMS OF IDENTITY-THREAT CONTEXT

Yusuf GOCUK**

Öz

Bu çalışma Fener Rum Ortodoks Patrikhanesi'nin temel dört talebinin Lozan tartışmalarından bugüne geçirdikleri dönüşümü, yaygınlaştırma ve meşrulaştırma stratejilerini kimlik-tehdit bağlamında incelemektedir. Çalışmanın amacı Patrik Bartholomeos tarafından her fırsatta dile getirilen Patrikhane talep repertuarının Cumhuriyet Dönemi'nde geçirdiği tarihsel süreci detaylandırarak egemenin bu taleplere olumlu yanıt vermemesinin nedenlerini karşılaştırmalı politikaların kültürel analiz metodu ile ortaya koymaktır. Tarihin en eski kurumlarından birisi olan Patrikhane imparatorluk zamanlarında; siyasi, dini ve hukuki bakımdan en üst düzeyde himaye görmüştür. Sonrasında milliyetçilik akımları ve ulus devlet inşasının bir sonucu olarak Lozan tartışmalarının ardından az sayıda Ortodoks inancına sahip insanın dinî temsilciliği misyonu ile içine kapanmıştır. Ancak Soğuk Savaş sonrası yeniden şekillenen uluslararası sistemde Batı'nın desteği ile tekrar ulus aşan bir aktör olmayı başarmıştır.

Patrikhane'nin sözü edilen talep repertuarı son dönemde, kitle iletişim ve ulaşım teknolojilerinde meydana gelen gelişmelerin yani küreselleşmenin sağladığı zeminin etkisiyle daha görünür hale gelmiştir. Bartholomeos, Sovyetler Birliği'nin dağılmasını değerlendirmiş, Avrupa Birliği ve ABD'nin açık desteği ile ülke içinde ve özellikle uluslararası kamuoyunda Patrikhane'nin itibarını artırmış, ancak temel dört talebin gerçekleşmesinde iktidar sahibinin tam desteğini alamamıştır. İşte bu noktada Türk Siyasal Yaşamı kültürel kimlik kodları tarafından geçmişte tehdit olarak kaydedilen Sevr gibi travmaların, karar vericilerin hafızasında hâlâ bir miras olarak sürdüğü, yine ulus devlet inşasının temelinde kullanılan milliyetçilik harcının günümüz politikalarında izinin devam ettiği anlaşılmaktadır.

Anahtar Kavramlar: Fener Rum Ortodoks Patrikhanesi, Talep Repertuarı, Kültürel Analiz, Kimlik, Tehdit.

Abstract

This study investigates the transformation of the four major demands of Greek Orthodox Patriarch of the Phanar since Lausanne Peace Treaty with their generalization and legitimization process in terms of identity-threat context. The aim of the study is to elaborate the transformation process of the Demand Repertoire of the Patriarchate, which is mentioned by the Patriarch Bartholomew on every occasion, throughout the Republic Era and to reveal the reasons why the governments do not meet those demands with the help of cultural analysis method. One of the ancient institutions in the history, The Patriarchate was highly favored in political, religious and legal terms by the Ottoman Empire. As a result of nationalism and nation state building and after Lausanne Peace Treaty, it became the religious representative of only a small amount of Orthodox people. However, after the Cold War, in the world reshaped, it has managed to transform into a global actor with the help of the West.

With the help of globalization, the abovementioned Demand Repertoire has become more visible. Patriarch Bartholomew I takes the advantage of disintegration of the Soviet Union and makes the Patriarchate gain fame with the direct support of European Union and the United States of America throughout the international public and in Turkey. However, he failed to gain the full support of the Government of Turkey to be able to meet the four major demands. Therefore, it is understood that political traumas like The Treaty of Sevres still have effect on the decisions made by the government as a cultural legacy and nationalism is still the fundamental ingredient in today's politics.

Keywords: Greek Orthodox Patriarch of the Phanar, Demand Repertoire, Cultural Analysis, Identity, Threat.

* Bu çalışma Beykent Üniversitesi Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Yönetmeliği doğrultusunda Yusuf GOCUK'un Prof. Dr. Levent ÜZER'in danışmanlığında hazırlanmakta olan doktora tezinden türetilmiştir.

** Beykent Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Programı Doktora Öğrencisi, yusufgocuk@gmail.com

GİRİŞ

Türkiye'nin resmî söyleminde Fener Rum Patrikhanesi olarak adlandırılan Kurum, dünya kamuoyunda "Konstantinopolis Ekümenik Patrikhanesi" olarak tanınmaktadır. Fener Rum Patrikhanesi, milattan sonra 37 yılında havari Apostol Andrea tarafından kurulmuş, 451 yılında Kadıköy'de toplanan dördüncü konsilin yirmi sekizinci kanonu ile Roma'dan sonra ikinci sıraya yükseltilmiştir. Patrikhane "ekümenik" unvanını resmî olarak IV. Ioannis (585-595) döneminde kullanmaya başlamıştır (Benlisoy ve Macar, 1996, 22). Fener semtinde küçük bir cadde üzerinde 1601 yılından beri konumlanan Patrikhane, önce Sultanahmet'te bulunan Aya İrini Kilisesi'nde, daha sonra en büyük kilise olan Ayasofya'da (315-1453), Haçlı Seferi sırasında Latinlerin İstanbul'u işgal etmeleri üzerine İznik'te Havariyyun Kilisesi'nde (1205-1262), ardından İstanbul'da Havariyyun Kilisesi (1453-1456) ile Pammakaristu Kilisesi'nde (1456-1587), sonra Vlah Sarayı'nda (1587-1597) ve en son olarak da Ksiloporta Ayios Dimitrios Kilisesi'nde ikamet etmiştir.

Fener Rum Patrikhanesi ile onun en yüksek unvanlı ruhani lideri Bartholomeos hiç şüphesiz dinî aktörlerdir. Siyasi tarih, siyaset bilimi, uluslararası ilişkiler, diplomasi vb. disiplinlerin yüzyıllardır öznesi olmuş, coğrafyanın komşu, tarihin düşman kıldığı Türk ve Yunan toplumlarının arasında kalmış, iki ülkenin yaşadığı küçük-büyük her türlü siyasi krizde ilk fırsatta günah keçisi ilan edilmiş, tarihin yorgun tanığı Patrikhane'nin talep repertuarının Lozan tartışmalarından Bartholomeos Dönemine uzanan dönemde yaşanan dönüşümüne tanıklık etmek, meşrulaştırma ve yaygınlaştırma stratejilerini ortaya koymak ve Patrikhane'nin talep repertuarının karşılanmasına ilişkin yürütmenin isteksizliğine yol açan nedenlerde kimlik-tehdit algılarının izlerini açığa kavuşturmak çalışmamızın ana konusudur.

Charles Tilly toplumsal hareketler analizinde müzik ve tiyatro terminolojisinden hareketle literatüre dâhil ettiği "repertuar" kavramını, örgütlerin ortak çıkarları hedefinde ortaya koydukları miting, gösteri vb. araçlar ile benimsedikleri uyum ve dayanışma modelini açıklamak için "eylem repertuarı" biçiminde bir kullanımı tercih etmiştir (Tilly, 1984, 89). Bu çalışmada Tilly'in repertuar kavramı ödünç alınmış ve Patrikhane'nin temel dört talebinin nitelendirilmesinde "talep repertuarı" olarak kullanılmıştır. Karşılaştırmalı politikaların alt kırılımlarından birisi olan kültürel analiz, yapısalcı ve rasyonel seçim yaklaşımlarına koşut olarak benimsenen politikaların ve sergilenen tutumların özünde tarihsel kültürel kodların ve toplumsal değer yargıların izini taşıdığını öne sürer. Karar vericilerin siyasi tercihlerinde yapısalcı yaklaşımın kurulu yapıların doğasından veya rasyonel seçim yaklaşımının çıkarın maksimize edilmesi hedefinden tek seçenek olarak ilerlemediğini, belli bir düzeyde yararlandığını savlar (Ross, 1997, 42-81). Bu çalışmada ağırlıklı olarak kültürel analiz perspektifi kullanılacaktır.

1. PATRİKHANE'NİN TALEP REPERTUARİ

Başarılı bir strateji uzmanı ve diplomat olarak nitelendirilen Dimitrios Arhondonis, Birinci Bartholomeos sıfatı ile Fener Rum Ortodoks Patrikhanesi'nin ruhani lideri olarak her fırsatta ve her zeminde Patriği olduğu kurumun talep repertuarını dile getirmekten ve tekrarlamaktan çekinmemektedir. Fileleftheros gazetesinin 20 Nisan 2008 tarihli nüshasında yayımlanan özel söyleşide Patrikhane'nin temel dört talebini; Patrikhane'nin ekümenikliğinin ve hukuki yapısının tanınması, patrik seçilmesine ilişkin sınırlamaların kaldırılması, Heybeliada Ruhban Okulu'nun yeniden faaliyete geçirilmesi ve vakıf mallarının iadesi olarak sıralamış, dünyanın herhangi bir devletinde her yurttaşın hakkı olandan fazlasının istenmediğini vurgulamıştır. Kopenhag Okuluna göre güvenlik tehditleri söylemlerle ortaya konulur ve şekillendirilir. Bartholomeos yazılı ve görsel medyanın gücünü kamu metinleri üzerinden kullandığı vurucu söylemlerle iyi değerlendirmektedir. Bunları talep repertuarının yaygınlaştırma stratejisi olarak nitelemek mümkündür. Milliyet gazetesinin 18 Aralık 2009 tarihli internet sayfasındaki haberinde Bartholomeos'un Amerikan televizyon kanalı CBS'nin "60 Dakika" isimli programa verdiği mülakatta kendisini "çarmıha gerilmiş gibi hissettiğini" ifade ettiği satırlara yansımıştır. Tepkilere neden olan bu sözler daha sonra eleştirilerin odağına oturmuştur. Bartholomeos bu olayların üzerine Milliyet Gazetesine verdiği mülakatta, "Oksijenimiz kalmıyor, Patrikhane tükeniyor" diyerek sözlerinin arkasında durmuştur (<https://hyetert.org/2009/12/27/oksijeni-kalmayan-fener-rum-patrikhanesi/>, 2009).

1.1. Patrikhane'nin Ekümenik Sıfatının ve Hukuki Yapısının Tanınması

Ekümenik (İkumenikos-Οικουμενικός) kelimesi, eski tabirle "cihanşümül", günümüz Türkçesi'nde ise "evrensel" demektir (Bardakçı, 2013). "Evren", "kâinat", "âlem", "cihan" vb. anlamları taşıyan Yunanca "ikumeni" (οικουμενική) veya "ekümene" isminin sıfat biçimidir (Macar, 2003, 269). Hristiyanlıktaki "oecumenicus" kavramı, İslâmî terminolojideki "medine" (uygar insanların yaşadığı yerleşim yeri) terimine benzer bir anlam da taşır (Lambriniadis, 2012). Asırlardır "Ekümenik Patrikhane" unvanını kullanan Fener Rum Patrikhanesi, Ortodoks geleneğine göre "primus inter pares" yani "eşitler arasında birinci" olarak kabul edilmektedir (Bardakçı, 2012). Diğer bir bakış açısı ile Ortodoks dünyası bakımından, dünyadaki tüm Ortodoksların dinî önderliğini yani ruhani liderliğini ifade eder (Benlisoy ve Macar, 1996, 153).

1453 yılında İstanbul'un Osmanlılar tarafından fethinden sonra Patriklik, yeni bir ortamda faaliyetine devam etmiş, Fatih Sultan Mehmet, Patrikliğin Doğu Roma İmparatorluğu döneminde geçerli olan tüm imtiyazlarını ve haklarını tanımış, aynı zamanda da Patriği, dinî lider olmasının yanı sıra milletbaşı olarak tanımıştır. Türkiye, 16 Aralık 1922 tarihinde, Lozan Antlaşması yolunu açan uluslararası kongrenin müzakere masasına, Patrikliğin ülkeden uzaklaştırılması konusunu getirmiştir. 10 Ocak 1923 tarihinde Lord Curzon Patrikliğin siyasi yetkisi olmadan, dinî bir vakıf olarak İstanbul'da kalmasını önermiştir. Bu önerisi İngiltere, ABD, Fransa, Yugoslavya ve Romanya tarafından kabul görmüş, Türkiye de bunu kabul etmek zorunda kalmıştır.

13.06.2007 tarihinde Yargıtay 4. Ceza Dairesi, Fatih 3. Asliye Ceza Mahkemesi'nin 20.12.2004'te verdiği bir kararı onaylamıştır (Karar no. 2007/5603). Bulgar cemaati papazlarından Konstantin Kostoff ile yine Bulgar cemaatinden Bujidar Çipof'a göre Fener Rum Ortodoks Patrikhanesi ruhani üstünlüğünü öne sürerek Bulgar kilisesi üzerinde baskı yaptığı, Patrikhane'nin, Ortodoks ilahiyatı çerçevesinde Fener Rum Ortodoks Patriği'nin adını ayinlerde anmayan Papaz Kostoff'un dinî yetkilerini kaldırdığı, söz konusu olayı Bulgar Ortodoks Kilisesi Yönetim Kurulu'na bildirdiği, Kurul'un da bunun üzerine Kostoff'un işine son verdiği olayın tarihçesidir. Yargıtay bu konu çerçevesinde olmadığı halde "ekümeniklik" meselesine de müdahil olmuştur. Karar'da, "Antlaşmanın sonuç metninde ve konvansiyonun eklerinde Fener Rum Patrikhanesi ismen dahi zikredilmeyip, sadece bir azınlığın kilisesi olarak belirtilmiştir. Bu nedenle statü olarak bir azınlık kilisesidir" denilerek, devamında; "Antlaşma metninde Patrikhane'nin hukuki durumu ile ilgili hiçbir hükme yer verilmediğinden durumun Lozan müzakerelerinin görüşme kayıtlarının esas alınması suretiyle tamamen Türk iç hukukuna göre belirlenmesi gerekmektedir" yorumu yapılmıştır. Bu tespitlerden sonra Karar'da peş peşe üç kez daha Fener Rum Ortodoks Patrikhanesi'nin bir "azınlık kilisesi" olduğuna vurgu yapılarak, ekümenik kilise olmadığını altı çizilmiştir. Bu tip şikâyetlerin Ortodoks cemaatleri içerisinde ilahiyat ve çıkar çatışmalarından kaynaklandığı, Türk kamuoyunun sağ yelpazesinde yer alanların Fener Rum Ortodoks Patrikhanesi aleyhine kışkırtılarak huzursuzluk yaratılmasının amaçlandığı Baskın Oran tarafından ileri sürülmüştür (Oran, 2007)

AGİT bünyesinde özel bir birim olan Demokratik Kurumlar ve İnsan Hakları Bürosu (ODIHR), dünyanın önde gelen bölgesel insan hakları organlarından biridir. Merkezi Polonya'nın Varşova kentinde bulunan büro 1991 yılında kurulmuştur. Avrupa, Kuzey Amerika, Orta Asya ve Kafkaslar'da etkin olan oluşum, demokratik seçimler, insan hakları ve temel özgürlükler, saygı, hoşgörü ve ayrımcılık yasağı, göç, hukukun üstünlüğü, demokratikleşme, terörle mücadele vb. konularla ilgilenmektedir (<https://www.osce.org/odihhr/who-we-are>).

Avrupa Hukuk Yoluyla Demokrasi Komisyonu (Venedik Komisyonu), 2019 yılı itibarıyla 61 üye devlete sahiptir. Bunların 47'sini Avrupa Konseyine üye ülkeler oluşturmaktadır. Diğer 14 üye ülke ise Cezayir, Brezilya, Şili, Güney Kore, Kosta Rika, Amerika Birleşik Devletleri, İsrail, Kazakistan, Kırgızistan, Kosova, Fas, Meksika, Peru ve Tunus'tur. Komisyon'un başkanlığını 2009 yılı Aralık ayından bu tarafa İtalyan Gianni Buquicchio yürütmektedir. Komisyon'un daimi sekretaryası Fransa'nın Strazburg şehrinde yerleşiktir. Demokratik kurumlar ve temel haklar, seçimler, referandumlar ve siyasi partiler ile adalet konularında çalışmaktadır (https://www.venice.coe.int/WebForms/pages/?p=01_Presentation&lang=FR).

Avrupa Konseyi Parlamenterler Meclisi (AKPM) İzleme Komitesi başkanı Serhiy Holovaty'ın "Türkiye'de dinî cemaatlerin tüzel kişiliğinin olmamasının, bu bağlamda özellikle İstanbul Rum Ortodoks Patrikliği'nin 'ekümenik' sıfatını kullanma hakkı probleminin Avrupa standartları ile

uyumunun değerlendirmesi isteği üzerine üç raportör (Pieter van Dijk-Hollanda, Christoph Grabenwarter-Avusturya ve Fredrik Sejersted-Norveç) görevlendirilmiştir. Raportörlerin yorumları doğrultusunda (AGİT-DKİHB & Venedik Komisyonu, Din veya İnanç Topluluklarının Tüzel Kişiliği Hakkında Kılavuz İlkeler, 2014, 22) 535/2009 numaralı görüş, 15 Mart 2010 tarihinde Venedik Komisyonu tarafından 82. Genel Kurul'da (Oturum) kabul edilmiştir (Venedik Komisyonu Kararları, 2010, 47). Bahse konu görüşte Patrikhane'nin "ekümenik" unvanını kullanması hakkına yönelik bir müdahalenin AİHS 9'uncu maddesi uyarınca Ortodoks kilisesinin özerkliğini engelleyeceği hususuna yer verilmiştir. Ancak Komisyon, Türk yetkililerinin Patrikhane'yi bu unvanı kullanmayı yasakladığına dair bir işaret bulunmadığını, yine Türk yetkililerinin anılan unvanı kullanmak gibi pozitif bir sorumluluğunun olmadığını rapora yansıtmıştır. Diğer taraftan Komisyon, gerçek ve tüzel kişilerin tarihi ve genel kabul görmüş "Ekümenik Patrikhane" unvanını kullanmamaları için herhangi bir sebep göremediklerinin altını çizmiştir (Venedik Komisyonu Kararları, 2010, 78).

İlber Ortaylı Hürriyet gazetesinde Ukrayna Kilisesi'nin bağımsızlık tartışmaları üzerine kaleme aldığı yazısında, Fener Rum Ortodoks Patrikliği unvanının hiç şüphesiz ekümenik olduğuna değinmiş, bu Patrikhane'nin istenirse de istenilmese de Türkiye'nin bir kurumu olarak görüldüğü, uluslararası toplumda Rum Ortodoks Kilisesi'ne sahip çıkılmasının Osmanlı İmparatorluğu'ndan süre gelen bir gelenek olduğu, kanunlar ve uluslararası anlaşmaların da bunu teyit ettiğini ifade etmiştir (Ortaylı, 2019).

1.2. Patrik Seçilmesine Yönelik Sınırlamaların Kaldırılması

Osmanlı İmparatorluğu'nda Patrik, Ortodoks kilisesinin ruhanileri ve laikler tarafından seçilir, Padişahın huzuruna çıkan Patrik namzeti Sultana sadık kalacağına, İmparatorluğun kanunlarına uyacağına dair yemin eder, Padişah da ona hilat, at ve bir altın asayı hediye ederek seçimini uygun gördüğünü ifade ederdi (Tarhan, 2006, 10). Osmanlı'nın son 60 yılında ise 1862 yılında yürürlüğe giren nizamnamelerle tamamlanan Rum Patrikliği Nizamata ile Patrikhane'nin başına geçecek Patriğin seçimi yapılmıştır. Nizamata göre Patrik seçilecek ruhaninin en azından babası cihetiyle bir kuşak Osmanlı tebaasından olması gerekmektedir (Karahasanoğlu, 2019, 77). Türkiye Cumhuriyeti döneminde Patriğin seçimine ilişkin hususlar İstanbul Valiliği tarafından hazırlanan 1092/6-12 sayılı ve 6 Aralık 1923 tarihli tezkere ile belirlenmiştir. Buna göre Türk vatandaşı olmayan ruhaninin ve Ortodoks olmasına rağmen Türkiye'deki metropolitliklerde görev yapmayan ruhaninin Patrik seçilmesi mümkün değildir (Gökçen, 2004, 18). Hiç uygulanmamakla birlikte Cumhuriyet döneminde 1970 yılında çıkan diğer bir Valilik tezkeresine göre, Patriğin seçilmesi sürecinde bir pürüz olduğu hususu varsayılırsa Vali, Patriği atayabilecektir (Macar ve Gökaçtı, 2005, 22). Bartholomeos 2003 yılında CNN TÜRK televizyonuna verdiği mülakatta; "Cemaatimiz fazlasıyla küçüldü. Patriğin Türk vatandaşı olmasıyla ilgili koşul birkaç yıl içinde yeni bir Patrik seçme olasılığının sınırlı olacağı anlamına geliyor, Patriğin dünyanın çeşitli yerlerindeki üst düzey din adamları arasından seçilmesine ve Türk devletinin seçilen kişiye Türk vatandaşlığı tanınmasına izin verin" şeklinde talebini dile getirmiştir (Helicke, 2003). 2004 yılında Bartholomeos, Sen Sinod'un on iki üyesinden altısının yerine yabancı uyruklu metropolit üye atamıştır. 1923 yılından beri ilk kez böyle bir uygulama yapılmış, küçük çaplı bir kriz yaratmıştır (Ergan ve Kayar, 2004). Patrikhane Sözcüsü Rahip Dositheos Anagnostopoulos'un ifadelerine göre 2010 yılında ise Türk Hükümeti yaşanan problemlere çözüm bulmak amacıyla metropolitlere Türk vatandaşlığı verilmesi teklifinde bulunmuştur. İlk aşamada Avusturya, Fransa, ABD ve Yunanistan'ın da dâhil olduğu ülkelerden on yedi metropolitin pasaport için başvurduğu belirtilmiştir.

1.3. Heybeliada Ruhban Okulunun Yeniden Açılması

Heybeliada Ruhban Okulu, Ortodokslar arasında dini birliği sağlamak amacıyla Fener Rum Patrikhanesi'ne bağlı olarak 1 Ekim 1844 tarihinde açılmıştır. Okul açık olduğu süre boyunca Patrikhane'nin, metropolitliklerin ve kiliselerin din adamı ihtiyacını karşılamıştır. Sahip oldukları ruhani görevlerin yanında Heybeliada Ruhban Okulu ve mezunları ile birlikte Patrikhane de, Türkiye ve Yunanistan arasında bir köprü görevi görmüştür. 1960'lı yıllarda gerek uluslararası sistemde, gerekse Yunanistan ve Türkiye'de yaşanan gelişmeler Türk-Yunan ilişkilerini olumsuz etkilemiş, iki devlet arasında bugüne kadar yaşanan anlaşmazlık ve çatışmaların temelini oluşturmuştur. 1960'lı yıllarda Kıbrıs ve 1970'li yıllarda ise Ege sorunları iki ülke arasında anlaşmazlık konuları olarak gündeme gelmiş ve kimi zaman ise silahlı çatışmaya varacak seviyelere ulaşmıştır. Özellikle 1964 yılında yaşanan Kıbrıs bunalımı gerek Batı Trakya'daki Türk Azınlığı, gerekse İstanbul'daki Rum

azınlığı olumsuz etkilemiş ve azınlık haklarına yönelik iyileşmeler bu sorunun gölgesinde kalmıştır (Hale, 2002, 160). Türkiye ve Yunanistan arasında yaşanan bu anlaşmazlıklardan Heybeliada Ruhban Okulu da nasibini almaktan kurtulamamıştır. Türkiye kendi kurumu olarak kabul ettiği Ruhban Okulu'nu Lozan Antlaşması'nın karşılıklılık ilkesi çerçevesinde Yunanistan'a karşı koz olarak ikili ilişkilerinde bir dış politika aracı olarak kullanmaktadır. 1964 yılında okula gelen yabancı öğrencilerin vizelerinin iptal edilmesi ile başlayan okulun kapatılma süreci 1971 yılında Heybeliada Ruhban Okulu'nun teoloji bölümünün kapatılması ile sona ermiştir.

Okulun kapatılması ile birlikte Patrikhane kendi din adamlarını yetiştirememenin sıkıntısını çekmeye başlamış ve birinci gündem maddesi okulun yeniden açılması meselesi olmuştur. Bu nedenle Patrikhane okulun yeniden açılması talebinde Türk makamları nezdinde yaptığı çalışmaların yanında, talep repertuarını yaygınlaştırma stratejisi olarak uluslararası alanda da girişimlerde bulunmuş ve bulunmaya devam etmektedir. Zaman zaman üçüncü devletlerin üst düzey yöneticileri tarafından Türkiye'nin Heybeliada Ruhban Okulu'nu yeniden açması gerektiği konusunda ricada bulunulmuştur. Yine bu konu uluslararası kuruluşlar tarafından gündeme getirilerek Türkiye'nin demokrasi, insan hakları ve azınlık hakları konusunda başarısız olduğu vurgulanmış ve okulun yeniden açılması gerektiği dile getirilmiştir. Heybeliada Ruhban Okulu'nun yeniden açılması 1990'lardan bu yana Türkiye'nin AB üyeliğini hedefleyen gündeminde de tartışılan bir husus olmuştur (Türkmen ve Öktem, 2013, 472-473). Bu konu AB tarafından doğrudan bir koşul olarak öne sürülmemekle birlikte, her fırsatta telaffuz edilmiş ve konuya ilerleme raporlarında yer verilmiştir. Türkiye'ye ilişkin ilk ilerleme raporunu 1998 yılında yayımlayan AB, Heybeliada Ruhban Okulu'nun hala açılmamış olmasına yönelik ilk resmî söylemini 2000 yılında yayımladığı ilerleme raporunun "din özgürlüğü" bölümü altında gündeme getirmiştir (https://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/Tur_En_Realitons/Progress/Turkey_Progress_Report_2000.pdf). Avrupa Birliği'nin yanı sıra Heybeliada Ruhban Okulu Türkiye-Amerika ilişkilerine de yansıtılarak ABD'de yayımlanan "Uluslararası Dini Özgürlükler" raporlarında da yer almıştır. Anlaşılacağı üzere Heybeliada Ruhban Okulu Türkiye'nin iç meselesi olmaktan çıkmış, uluslararası toplumda tartışılan ve Türkiye'nin birincil dış politika konularından biri haline gelmiştir (https://www.uscirf.gov/sites/default/files/resources/AR_2007/turkey.pdf).

1.4. Vakıf Mallarının İadesi Meselesi

Türkiye'de yerleşik Türk vatandaşı gayrimüslim cemaatlere ait 1926 yılından önce kurulmuş, idaresi cemaat veya cemaatin belirlediği kişi yahut komisyon tarafından üstlenilen vakıflar, cemaat vakıflarıdır (Çağatay, 2011, 65). Atatürk döneminde 3 Haziran 1935 tarihinde 2762 sayılı Vakıflar Kanunu çıkarılmış, 1936 yılında yürürlüğe girmiştir. Çıkarılan Kanun'un 44'üncü maddesi ile cemaatlerden bir taşınmaz beyanamesi istenilmiştir. 27 Haziran 1938 tarihinde yürürlüğe giren 3513 sayılı Kanun ile 2762 sayılı Kanun'un birinci maddesi değiştirilerek cemaat vakıfları hükümet tarafından görevlendirilen kişilerce yönetilmeye başlanmıştır. 31 Mayıs 1949 tarihinde Patrik Athenagoras'ın gayretleri ile birinci madde tekrar değiştirilmiş, cemaatlere mahsus vakıfların idaresinin kendi seçtikleri kişilerce yapılması, denetimlerinin ise Vakıflar Genel Müdürlüğü eliyle gerçekleştirilmesi hükme bağlanmıştır. 6-7 Eylül 1955 Olayları sonrasında Milli Emlak Müdürlüğü mahkeme kararı ile Hz. İsa, Meryem Ana ve diğer kutsal ruhaniler adına kayıtlı tüm taşınmazların Hazinesinin mülkiyetine geçmesi sağlanmıştır. Ancak Kıbrıs Krizi'nin ardından Yargıtay 2. Hukuk Dairesi, 08.05.1974 tarihinde E.1971/2-820, K.1974/505 sayılı içtihadı birleştirme kararı vermiştir. Atatürk Dönemi'nde yürürlüğe giren 2762 sayılı Vakıflar Kanunu'nu temel alınarak 1936 yılında cemaat beyannamelerinde bildirilen taşınmazlar dışında vakıfların başka mal edinemeyecekleri hususu belirlenmiştir (Tarhan, 2006, 48-50). Avrupa Birliği uyum yasaları kapsamında 2002, 2003 ile 2008 yıllarında dikkate değer kanuni değişiklikler gerçekleştirilmiştir. 2008 tarihli, 5737 sayılı Kanun'a 27 Ağustos 2011'de geçici on birinci madde eklenmiştir.

1.4.1. Büyükada Yetimhanesinin İadesine Esas AİHM Kararı (8 Temmuz 2008)

İstanbul'da ilk Rum yetimhanesi Patrik IV. Yermanos'un çabaları ile 1853 yılında Balıklı Rum Hastanesi bünyesinde kurulmuştur. Ancak 1894 yılında meydana gelen deprem sonrasında binanın çok büyük zarar görmesi üzerine hastanenin arkasında bulunan, olumsuz şartları sebebiyle "Ton Psillon" yani "Pirelerin Yeri" olarak isimlendirilen eski bir binaya taşınmıştır. Rum Cemaatinin önde gelen isimlerinden Andrea Singros yeni bir bina yaptırmak istese de ömrü buna kâfi gelmemiştir. Yeni yetimhanenin yapılması için hastaneden olabildiğince uzak olması kaydıyla büyük miktarda bir

kaynağı hibe etmiştir. Patrik III. İoakim ve görevli heyet Rum cemaatinden gelen itirazlara rağmen yeni yetimhane için Büyükada'da, Hristos Tepesi'nde bulunan boş bir otel binasında karar kılmışlardır (Kazma ve diğerleri, 2018).

1898'de otel olarak inşa edilen ama II. Abdülhamid'den izin alınamayınca 1902 yılında yetimhane olarak kullanılmak üzere Rum Ortodoks Patrikhanesine devredilen büyük ahşap bina adalardaki ilginç mimari uygulamalardandır. Binanın, bankacı Georgios Zarifis'in ailesi tarafından satın alındığı ve Patrikhane'ye hibe edildiği, bir yıl sonra da kullanımının "Rum Yetimhanesi Vakfı"na devredilmiştir. Ayrıca Vakfın hukuki kişiliği 1936 yılında resmen tanınmış ve 60 yıldan sonra 1964 yılında yangın tehlikesi geçirme riski öne sürülerek Yetimhane kapatılmıştır. 22 Ocak 1977 tarihinde Vakıflar Genel Müdürlüğü, Büyükada Rum Erkek ve Kız Yetimhanesi Vakfı'nı hayır hizmetinde bulunmadığı gerekçesi ile mazbut vakıf olarak değerlendirmiş ve 16 Mart 1999 tarihinde Patrikhane'ye karşı açtığı tapu ve sicil davasını kazanmıştır (Tarhan, 2006, 60-61). Patrikhane'nin 2005 yılında Avrupa İnsan Hakları Mahkemesine açtığı davada, mahkeme 2008 yılında yapılan duruşmada Türk makamlarının uygun bir bedel ödemediği başvuru sahibini mülkünden mahrum bırakamayacağı kararını vermiştir. Aynı Mahkeme 2010 yılında ise Büyükada Yetimhanesinin Rum Ortodoks Patrikhanesine devredilmesine, Türkiye'nin Patrikhane'ye yirmi altı bin Euro tazminat ödemesine hükmetmiştir (Öztürk, 2010).

2. PATRIKHANE TALEP REPERTUARININ MEŞRULAŞTIRMA STRATEJİSİ: TOPLUMSAL GÜVENLİK

Soğuk Savaş'ın sona ermesi ile birlikte değişmeye başlayan güvenlik anlayışında Kopenhag Okulu'nun katkıları görmezden gelinemez. İki kutuplu yapının sona ermesi ile nükleer tehdidin yarattığı yüksek tansiyon etkisini yitirmiş, merkezinde askeri güvenliğin yer aldığı güvenlik çalışmaları alansal olarak genişleme sürecine girmiştir. Geleneksel güvenlik yaklaşımlarına eleştirel bir bakış açısı ile alternatif güvenlik yaklaşımları gündeme gelmiş, genişlemeci/derinleşimci karakter ön plana çıkmaya başlamıştır. Kültür, kimlik, çevre, ekonomi, sağlık, etnisite vb. konular bilim insanlarının çalışma alanlarına daha fazla yansımıştır. Kopenhag Okulu uluslararası güvenlik çalışmaları alanında üç önemli kavram ve yaklaşımla yerini almıştır: güvenikleştirme/güvenlik-dışlaştırma teorisi, sektörel güvenlik yaklaşımı ve bölgesel güvenlik kompleksi teorisi (Baysal ve Lüleci, 2015, 68-69).

Buzan toplumsal güvenliği, dil, kültür, din, ulusal kimlik ve geleneksel özelliklerinin sürdürülebilirliği şeklinde ele almıştır. Toplumsal güvenliği tanımlamada karşılaşılan zorluklardan birisi de toplum kavramının tanımlanmasıdır. Ortak kimlik duygusuyla hareket eden bireyler bütünü toplum olarak nitelendirilebilir. Kuşaklar arasındaki değer aktarımı, toplumun sahip olduğu normlar ve kurumsal altyapılar aracılığı ile gerçekleşmektedir. Toplumsal güvenlik tanımlanmasında kullanılan toplum belirli bir kimliğe sahip dar çerçeveli kimlik gruplarını işaret etmektedir. Var olan toplumsal grupların birçoğunun ya devleti yok ya da imparatorluk dönemlerinden ulus devlete geçişte mevcut sınırları tarihsel sınırları ile uyumlayan bir yapıda sonuçlanmıştır. "Waever'e göre, toplumsal güvenlik kendi başına önemlidir. Çünkü devleti olmayan etnik gruplarda da önemli gerçeklikler olup bu grupların kendi kimliklerine karşı tehditlere verdikleri tehditler de politik olarak önemlidir" (Baran ve Macar, 2018, 256)

Waever'e göre toplumsal güvenlik, siyasi güvenlikle ilişkili olmakla birlikte tamamen onu karşılayan bir terim değildir. Siyasi güvenlik daha çok ülkelerin idari yapılanmasının istikrarı, iktidar işleyişleri, iktidara ve devlete meşruiyet kazandıran düşünceler bütünü yani ideolojileridir. Toplumsal güvenlik ise bir kimliğin maruz kaldığını telakki ettiği bir tehdide karşı savunulması şeklinde tanımlanmaktadır (Waever, 2008, 153). Waever'e göre toplumsal güvenlik kavramının yukarıda da ifade edildiği gibi, "bir topluluğun kimliğine yönelik algılanan bir tehdide karşı savunulması" olarak değerlendirildiği ve kimlik kavramının da, kişinin hayatında kendi için belirlediği ve kabullendiği bir rol olarak tanımlandığı düşünüldüğünde toplumsal güvenlik kavramının, toplumda var olan farklı kimliklerin korunmasına yönelik bir kavram olduğu hususunun altı çizilebilir. Toplumsal güvenliğin ilgilendiği alanlardan birisi de dindir. Dinî toplulukların, varoluşsal sebepleri kolektif kimlikleri yani "biz" duygusudur. Söz konusu gruplar, bir otoriteye ve kurumsal yapıya tabi olmaları hasebiyle toplumsal güvenlik için referans nesnesi olabilirler. Bu bakımdan, dinler bazı özellikleri açısından devlet gibi davranırlar ve siyasi alanla da iç içe olurlar (Kurt, 2015, 467-471).

Patrikhane talep repertuarı dile getirilirken meşrulaştırma stratejisi olarak toplumsal güvenlik perspektifine sıklıkla başvurulmaktadır. Patrikhane'nin "biz" kimliğine yönelik tehditler arasında

Patrik seçimine ilişkin kısıtlamalar ve Heybeliada Ruhban Okulu'nun faaliyette olmaması nedeniyle seçilecek bir patriğin olmayacağı, hatta Bartholomeos'un son Patrik olacağı, ekümenik unvanının ve hukuksal yapısının tanınmaması nedeniyle Patrikhane'nin işlevini yerine getiremeyeceği gibi hususlar yer almaktadır.

3. PATRİKHANE TALEP REPERTUARININ YAYGINLAŞTIRMA STRATEJİLERİ

3.1. Avrupa Parlamentosu Tarafından Kabul Edilen Avrupa Birliği Türkiye İlerleme Raporları

Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne üyelik sürecinde, Avrupa Komisyonu tarafından Türkiye'nin ilerlemesine yönelik Komisyon görüşlerini dile getiren ilk "Türkiye'nin Katılım Yönünde İlerlemesi Üzerine Komisyon'un 1998 Düzenli Raporu" 4 Kasım 1998 tarihinde yayımlanmıştır. "Din özgürlüğü bakımından, Lozan Antlaşması ile tanınan dinsel azınlıklar ve diğer dinsel azınlıklar arasında bir muamele farklılığı hâlâ mevcuttur" ifadesi, 13 Ekim 1999 tarihinde yayımlanan "1999 Düzenli Raporu"na yansımıştır. Türkiye'nin, Ulusal Azınlıkların Korunması İçin Avrupa Konseyi Çerçeve Sözleşmesi'ni hâlâ imzalamadığı ve Lozan Antlaşması ile tarif edilenlerden başka azınlıkları tanımadığı hususlarına ise 8 Kasım 2000 tarihinde açıklanan "2000 Düzenli Raporu"da karşımıza çıkmaktadır. 13 Kasım 2001 tarihinde yayımlanan "Türkiye'nin Avrupa Birliğine Katılım Sürecine İlişkin 2001 Yılı İlerleme Raporu"nda din özgürlüğü alanında bazı gayrimüslim topluluklara karşı hoşgörünün arttığı, kiliselerin ve azınlık vakıflarının diğer mallarının yenilenmesi için artık izin almaya gerek bulunmadığı, ancak bazı azınlık vakıf mallarının mülkiyet sorununun bulunduğu, bazı kiliselerin yasal statüsünün tanınmadığı, 1971 yılında kapatılan Heybeliada Ruhban Okulu'nun açılmasında hiçbir gelişme olmadığı gibi hususlara rastlanmaktadır (https://www.ab.gov.tr/ilerleme-raporlari_46224.html). 2018 yılından yayımlanan rapora kadar her yıl benzer konular dile getirilmiştir. 17.04.2018 tarihinde yayımlanan Türkiye Raporu'nda ise, dinler arası diyalogun güçlendirilmesinin gerekliliği, Venedik Komisyonu'nun Türkiye'deki dini cemaatlerin statüsü ve Ortodoks Patriği'nin "ekümenik" unvanını kullanma hakkı ile ilgili tavsiyelerinin henüz uygulanmadığı, Heybeliada Rum Ortodoks Ruhban Okulu'nun açılması konusunda adım atılmadığı istikrarlı bir biçimde yer almaya devam etmiştir. 25 Nisan 2017 tarihinde Avrupa Konseyi Parlamenterler Meclisi, insan haklarına saygı, demokrasi ve hukukun üstünlüğü konularındaki ciddi endişeleri ele alınmaya kadar, Türkiye'nin 2005'te çıkartıldığı denetim sürecine yeniden alınmasına karar vermiştir (https://ab.gov.tr/siteimages/pub/komisyon_ulke_raporlari/2018_turkiye_raporu_tr.pdf). Görüldüğü üzere Patrikhane talep repertuarı her yıl düzenli bir biçimde Avrupa Birliği bünyesinde de raporlar aracılığı ile dile getirilmektedir. Avrupa Birliği'nin konuya duyarlılığında kendi ilkesel tutumları haricinde Patrikhane'nin özellikle Bartholomeos döneminde gerçekleştirdiği yurt dışı ziyaretlerinin ve Avrupa Birliği nezdinde Brüksel'de Daimi Temsilciliği'nin açılmasının önemi büyüktür.

3.2. ABD Uluslararası Din Özgürlüğü Komisyonu (USCIRF) Tarafından Açıklanan Uluslararası Dini Özgürlükler Faaliyet Raporları

Patrikhane'nin talep repertuarının düzenli olarak dile getirildiği bir diğer mecra da ABD'de açıklanan Uluslararası Dini Özgürlükler Raporları'dır. Aşağıda tüm yılların raporları konulmamakla birlikte başlangıç ve son dönem raporlarından anlaşılacağı üzere Patrikhane'nin talep repertuarı gündeme getirilmekte ve sistematik biçimde takip edilmektedir.

ABD Uluslararası Din Özgürlüğü Komisyonu (USCIRF), ABD Dışişleri Bakanlığı'ndan bağımsız olarak, Amerika dışındaki din veya inanç özgürlüğü alanlarında yaşanan sorunları ele almakta ve ABD siyasi yönetimine tavsiyelerde bulunmaktadır. USCIRF, 1998 Uluslararası Din Özgürlüğü Kanunu (IRFA) ile kurulmuş, bağımsız, çift partili bir ABD federal hükümeti komisyonudur. Söz konusu komisyon ihlallerin tespitinde uluslararası standartları kullanmakta, ABD Başkanı'na, ABD Dışişleri Bakanına ve Kongre'ye siyasi önerilerde bulunmaktadır. Komisyon üyeleri ve profesyonel kadrolar tarafından hazırlanan faaliyet raporları bir önceki yılın ocak ayından aralık ayına kadar olan dönemi içermektedir. Bazen dönem dışı önemli olaylara da yer verildiği gözlenmektedir.

2007 yılı Türkiye Faaliyet Raporu'nda, Ankara'nın Ekümenik Patrikhane'nin Vatikan'a benzer Ortodoks Hıristiyan statü ile yeni bir Patriklik inşa edeceğine inandığı, Ekümenik Patrik Bartholomeos'un bu durumun Ortodoks teoliyeye aykırı olduğu, devlet içinde bir devleti öngören bu yaklaşımı kesinlikle ve apaçık reddettiği hususları yer almaktadır. Komisyon raporun sonunda dini toplulukların hukuki bir tüzel kişiliğe sahip olmasına ilişkin kısıtlamaların kaldırılması, Heybeliada

Ruhban Okulu'nun yeniden açılması konularında da politika önerisinde bulunmuştur (https://www.uscirf.gov/sites/default/files/resources/AR_2007/turkey.pdf). Komisyon'un düzenlediği 2008 Yıllık Raporu'nun Türkiye başlığında, Türk makamlarının Patrikhane'nin "ekümenik" sıfatını kullanmasına izin vermediği, Patrikhane'yi sadece Türkiye'deki 2500 civarındaki Rum'un temsilcisi olarak nitelendirildiğinin altı çizilmiştir. Ekümenik Patrikhane'nin ve Ortodoks Rum cemaatinin hayatta kalmasının riskte olduğuna dikkat çekilmiştir (<https://www.uscirf.gov/sites/default/files/resources/AR2008/turkey.pdf>).

Türkiye 2017 ve 2018 faaliyet raporlarında, USCIRF tarafından, "Uluslararası Din Özgürlüğü Kanunu (IRFA) çerçevesinde 'yakın ilgi gerektiren ülke' veya CPC olarak 'sistemik, sürekli, dikkat çekici' tanım standardının unsurlarından en az birini karşılayan din özgürlüğü ihlallerine iştirak etmesinden veya tolerans göstermesinden dolayı 2017 ve 2018 yıllarında Türkiye hükümetini yeniden ikinci seviyeye konulmuştur." Yabancı metropolitlere çifte vatandaşlık hakkı verilmesi, Rum Ortodoks Epifani kutlaması düzenlenmesi izni ve azınlık anaokulu açılması gibi olumlu gelişmeler ifade edilmekle birlikte kronik hale gelen ve çözüme kavuşturulmayan hususlar raporda istikrarlı bir şekilde yeniden ele alınmıştır. USCIRF'un 2019 Yıllık Raporu'nda değerlendirilen 2018 yılında Türkiye'deki dinî özgürlüklerin durumunun endişe verici olduğu ve gelecek yıllarda da daha da kötüleşeceği öngörüsünde bulunulmuştur. Sen Sinod'a üye seçileceklerin Türk vatandaşı olması zorunluluğu, Heybeliada Ruhban Okulu'nun yeniden açılmasına ilişkin Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan ve Patrik Bartholomeos'un 2018 yılı Nisan ayında buluşmaları sonrasında 2018 yılı Eylül ayında okulun yeniden açılacağına dair beklentinin gerçekleşmemesi vb. hususlar rapora konu olmuştur (https://www.uscirf.gov/sites/default/files/Turkey%202019_Turkish%20translation.pdf).

4. EGEMENİN TALEP REPERTUARİ KARŞISINDAKİ İSTEKSİZLİĞİNİN NEDENLERİ

4.1. Türk Siyasal Yaşamının Kültürel Kodları: Postmodern Sevr

Zaman zaman Patrikhane'nin nihai hedefinin "Vatikan Modeli" bir devletçiğe ulaşmak olduğu, Patrik Bartholomeos'un, büyük bir devletin dışişleri bakanının gösterdiği performansa eşdeğer denebilecek yoğunlukta gerçekleştirdiği uluslararası diplomatik çabaların talep repertuarını meşrulaştırma ve yaygınlaştırma stratejilerini yansıttığı, Rusya'nın Moskova Patrikhanesi üzerinden Doğu Avrupa ve Ortadoğu ülkeleri üzerinde kurmaya çalıştığı hâkimiyetin önüne geçilmesinin, ABD desteğindeki Patrikhane'nin talep repertuarını hayata geçirmesi ile mümkün olabileceği, Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne üyelik sürecinin Patrikhane tarafından desteklenmesinin Heybeliada Ruhban Okulu'nun açılması, tüzel kişiliğin kazanılması, Türk hukuk sisteminden kurtulma ve özerklik elde etme gibi konularda bir fırsat olarak kullanılacağı, Patrikhane'nin talep repertuarının bir kesim tarafından Kıbrıs, Ege, Batı Trakya vb. sorunlar gibi Türkiye'nin ulusal güvenliğini doğrudan etkileyen hayati önemi haiz bir konu olarak görüldüğü, diğer taraftan bu repertuarın gerçekleşmemesinin Patrikhane'nin varlığını tehlikeye atan yaşamsal bir tehdit olarak ele alındığı bilinmektedir.

2004 yılında Sen Sinod'a altı yabancı uyruklu üyenin atanması üzerine Türk medyasında Lozan'ın yok sayıldığı, Türkiye Cumhuriyeti yönetimini yabancıların devralacağı, hatta İstanbul'da bir hilafet makamının ihdas edileceği ve bunların postmodern Sevr anlamına geldiğini içeren haberler peş peşe çıkmıştır (Oran, 2011). Etnik ilişkilerin psikolojik temeli üzerine araştırmalar yapan Vamık Volkan, "Seçilmiş Travma" kavramına dikkat çekmektedir. Seçilmiş travma, bir kitlenin tarihsel süreçte başka bir kitle tarafından kendini yıkıma uğratılmış hissetmesine sebep olan bir olayın kültürel hafızada sabitlenip nesilden nesile aktarılmasıdır. Ermeniler için yaşanan 1915 tehciri, Yahudilerin İkinci Dünya Savaşı döneminde, Avrupa'da uğradıkları Holokost (Yahudi soykırımı) örnek olarak verilebilir (Örmeci, 2016). Baskın Oran, seçilmiş travmayı milletlerin kimi zor dönemlerinde inşa ettikleri ve sıkıca sarıldıkları "Mukaddes Korku" olarak niteler ve Türkiye Cumhuriyeti'ndeki müşahhas halinin de "Sevr Paranoyası"nda vücut bulduğunu ileri sürmektedir (Oran, 2011). Buna benzer "Sevr Sendromu" kavramsallaştırması da Birinci Dünya Savaşı sonunda kitlesel bir tramva yaşayan toplumun halet-i ruhiyesini anlatmak için kullanılmıştır (Atılğan, 2010, 8).

4.2. Türk Ulus Devlet İnşasında Milliyetçilik

1789 Fransız Devrimi'nin sonucu olarak dünyaya yayılan ulusçuluğun Balkanlar'daki yansıması ile 1832 yılında Yunanistan, 1923 yılında ise Türkiye modern ulus devletlerinin doğuşuna şahit olunmuştur. Ege'nin iki yanında tarih sahnesine çıkan bu iki devlet yeni ulusal kimliklerinin inşası için bir ortak düşman üzerinden hareket etmişler ve birbirlerinin ezeli düşmanı olma halini ortak

kimlik oluşturmak için kullanmışlardır. Bizans ve Osmanlı her iki ulus devleti için önemli ve bir o kadar da tartışmalı referans noktaları olmuşlardır. Türk tarafında Osmanlı'ya duyulan özlem, Yunan tarafında ise Megali İdea fikri öne çıkmıştır. Birbirini ötekileştiren ve karşılıklı tehdit algısı yaratan atmosferin her iki tarafta da mağduru azınlıklar olmuştur (Yıldırım, 2014).

Barış Çoban'ın ifade ettiği gibi, siyasal karar verici kendi düşünce yapısına uygun davranan yani makbul vatandaş olarak tanımlanan kitlelerin desteği veya suç ortaklığı ile baskıyı hayatın olağan akışında söylem ve uygulamalarda sıradanlaştırarak yeniden üretir. Toplumsal bilinç iktidarın kendi düşüncesi doğrultusunda yeniden yapılandırılır, sıradan insan farklı olan düşünceden, inanandan, etnik yapıya sahip olandan, kısaca "öteki"den korkar, hatta nefret eder hale gelir. İktidarın tehdit olarak algıladığı bu yapılardan, söyleme ve şiddete dayalı eylemler aracılığı ile kurtulmak ister (Binark, 2010, 11-54).

Yaygın milliyetçiliğin bir dışa vurumu olarak Lozan Antlaşması'nın Azınlıkların Korunması başlığı altındaki ilgili maddelerin ihlali sayılabilecek birçok vaka Cumhuriyet Dönemi boyunca yaşanmıştır. 1924 yılında çıkarılan Avukatlık Kanunu'nun uygulanması neticesinde İstanbul Barosu'na kayıtlı Rum avukatların sübjektif bir biçimde yüzde yetmiş beşinin avukatlık mesleğine devam edemeyeceğine karar verilmesi, yine 1924 yılında desteklenen Bağımsız Türk Ortodoks Kilisesi'nin Galata'da Patrikhane'nin üç kilisesine el koyması, "Vatandaş, Türkçe Konuş!" kampanyalarının 20'li ve 30'lu yıllarda düzenlenmesi, 1925-1932 yılları arasında gayrimüslimlerin İstanbul dışına çıkışlarının izne tabi olması, 1926 yılında çıkarılan Devlet Memurun Kanunu'na göre memuriyete girişte "Türk" olmanın zorunlu olması, 1927 yılında çıkarılan yasa ile Gökçeada ve Bozcaada'da Rumca eğitimin yasaklanması, 1934 Trakya Olayları, 1942 Varlık Vergisi Kanunu, 6-7 Eylül 1955 Olayları ve Kıbrıs Krizleri örnek olarak sıralanabilir (Oran, 2011).

4.3 Egemen Aktör ve Ötekinin Medyada İnşası

Günümüz küresel dünyasında ABD, İngiltere ve Fransa'da da insanlar gerçeği, medya kanalıyla olduğu gibi şeffaf biçimde öğrenemedikleri tespitlerine rastlamak mümkündür. Gelişmiş demokrasilerine rağmen toplumun gerçeği ile medyanın gerçeği arasında zaman zaman önemli addedilebilecek ayrışmalar meydana gelmektedir. Ancak Türkiye ile kıyaslandığında Batı'da medya meslek ahlakının daha sıkı uygulanıp kontrol edilmesi, kamuoyunun medya/kültür/egitim alanlarında belli bir bilinç düzeyine sahip olunması gibi nedenlerden dolayı her iki gerçek arasındaki fark daha azdır. Hâl böyle iken Batılı kuramcılarının ve teorisyenlerin haber çarpıtma (désinformation) ve haber gizleme (misinformation) teknikleri üzerinde kayda değer çalışmalar yaptıkları da bilinmektedir. Yanlış bilgilendirme sonucu elde edilen yanlış fikir, bireylerin, toplumların siyasi, ideolojik ve kültürel davranışlarının bilgi kaynağının isteği biçimde şekillenmesine sebep olmaktadır (Herman, 2004, 53).

Henry Kissinger'a referans verilen "Bir şeyin gerçek olması pek o kadar önemli değildir; fakat gerçek olarak algılanması çok önemlidir" cümlesi günümüzü yansıması açısından dikkate alınması gereken bir tespittir (Gültekin, 2016, 11). "Şüyu vukuundan beter" sözü ile çok güzel anlatılan; istenmeyen bir olayın gerçekte olmamasına rağmen gerçekmiş gibi gösterilmesi durumunun o olayın gerçekleşmesinden çok daha kötü olduğu kabulü, ele alınan konunun her dönem taşıdığı kırılma işaret etmektedir. 6-7 Eylül 1955 tarihlerinde gerçekleşen talihsiz olayların bir yönü de veciz sözün anlamını teyit eder şekilde cereyan etmiştir

Diğer yandan Kıbrıs olayları sırasında İnönü Hükûmeti, Rumları İstanbul'dan kovmak için 1930 yılında Atatürk ile Venizelos'un imzaladıkları Seyrisefain Antlaşması'nı 16 Mart (İstanbul'un düşman işgalinden kurtulması ve Varlık Vergisinin tasfiye edildiği gün) günü feshetmiştir. Kamuoyunun ilgisi Türkiye'deki Rumlara yönelmiş, gündelik yaşamda adli suçların Rumlar tarafından işlendiği durumlarda etnik vurgu gazete manşetlerine taşınmıştır. Son Havadis gazetesinin 3 Ocak 1964 tarihli sayısında "Yunan tebalı kaçakçı ele geçirildi", 13 Ocak 1964 tarihli sayısında "Katil ve kaçakçı Yunanlı yakalandı", 30 Nisan 1964 tarihli sayısında "Rumlarla iş yapan dolar sahtekârları yakalandı", Akşam gazetesinin 1 Mayıs 1964 tarihli sayısında "İki Yunanlı döviz kaçakçısı tutuklandı... Hristofaros Tolga isimli esrarkeş Rum haraç vermeyen Türk'ü vurdu", 15 Mayıs 1964 tarihli sayısında "İki Yunanlı tüccar piyasayı dolandırdı", Hürriyet gazetesinin 13 Ocak 1964 tarihli sayısında "Aranan Yunan uyruklu katil, kaçakçılık yaparken ele geçirildi", 29 Mart 1964 tarihli sayısında "Karasularımızda avlanan Yunan balıkçılar ateş açtı. Ağlarını bırakıp kaçan küstahlarına açtığı ateşle yaralanan olmadı", Tercüman gazetesinin 18 Nisan 1964 tarihli sayısında "Maria Dodogi isimli randevuevi işleten kadın

sınır dışı edildi”, Ulus gazetesinin 15 Nisan 1964 tarihli sayısında “5 revüçü Yunanlı artist sınır dışı ediliyor” başlıklı haberlerde suçluların Rum olması ve etnik kökenleri ile nitelenmesi, onların daha sonra bozguncu, yıkıcı, vurguncu vb. tanımlanmalarına zemin hazırlamıştır (Akar ve Demir, 1994, 54-55).

Medya da öteki için üretilen haberler, yukarıda ifade edilen tehdit algısını Türk toplumu ve politik aktörlerin zihninde iyice yerleşmesine aracılık etmektedir. Aynı vaziyetin yansıması daha ileri boyutta Yunanistan’da söz konusudur. Gündelik hayatta yaşanan bu “karşılıklık”, Patrikhane talep repertuarının gerçekleşmesinde siyasiler tarafından da kullanılan bir araçtır. Atina’daki Fethiye Camii’nin açılması ve Batı Trakya’daki müftülük seçim şeklinin revizyonu karşılığında Heybeliada Ruhban Okulu’nun yeniden açılması gibi.

SONUÇ

Bu çalışmada Fener Rum Ortodoks Patrikhanesi’nin talep repertuarını meşrulaştırma ve yaygınlaştırma stratejileri ile yönetici elitin bu talepler karşısında tercih ettiği tutumların arka planı ele alınmıştır. Osmanlı İmparatorluğu döneminin temel düzeni olan Millet Sistemi, tebaayı “Millet-i Hâkime” ve “Millet-i Mahkûme” olarak ikiye ayırırken denk olmayan zeminde Gayrimüslim tebaaya önemli ölçüde otonomi tanımıştır. Çok milletli ve çok dinli Osmanlı İmparatorluğu’nun yıkılıp yerine tek bir dinî kimliğin referans alınarak inşa edildiği ulus-devlet Türkiye Cumhuriyeti’nde azınlıklar için özerklik kaybolurken müsavatsızlık devam etmiştir. Ancak “Seçilmiş Sevr Travma”sı bir miras olarak hem Türk toplumunun hem de içinden çıkardığı politika yapıcılarının belleğine naksetmiştir. Dolayısıyla Cumhuriyet döneminin büyük bölümünde Patrikhaneyle ilişkin düşünceler birbirine benzer şekilde derin endişeleri, tehdit algısı ve güvensizliği içermektedir. Doğal olarak Patrikhane’nin talep repertuarının karşılanmasında politik iktidar karar verirken rasyonel seçim yerine daha çok miras olarak aldığı bu kültürel kodlarla hareket etmektedir. Patrikhane her ne kadar bir Türk Kurumu olarak değerlendirilse de gördüğü muamele bir yabancı kurum niteliğinde bile değildir.

Lozan tartışmalarından günümüze Patrikhane talep repertuarının muhteviyatının değişmediği, ancak Cumhuriyet dönemi boyunca değişen siyaset gündemlerinde, 1942 Varlık Vergisi Kanunu, 6-7 Eylül 1955 Olayları, 1964 Sürgünü başta olmak üzere önemli olaylardan etkilendiği anlaşılmaktadır. Patrikhane toplumsal güvenlik bağlamında “biz” kimliğine tehdit olarak algıladığı tutumları, talep repertuarını meşrulaştırma stratejisi olarak değerlendirmektedir. Diğer taraftan küreselleşmenin, Patrikhane talep repertuarına bir manevra alanı sağladığı ve bu repertuarı siyasallaştırdığı söylenebilir. Avrupa Birliği, ABD, Yunanistan gibi uluslararası aktörlerin ve bu aktörlerin bazı kurumlarının Patrikhane talep repertuarının sözcülüğünü yapması, takibinde olması talep repertuarının yaygınlaştırma stratejisi olarak nitelenebilir.

Patrikhane bir taraftan Türk halkı ve devlet yönetiminin nazarında, Türkiye’de yaşamını sürdüren birkaç bin Rum’un dinî meseleleri ile iştigal eden yerel bir kilise olarak değerlendirilirken, diğer taraftan uluslararası kamuoyunda ve Ortodoks dünyasında dinî, ruhani ve ahlakî misyonunu yerine getiren ulusüstü ekümenik bir kurum gibi görülmektedir.

KAYNAKÇA

- AGİT-DKİHB (Demokratik Kurumlar ve İnsan Hakları Bürosu)&Venedik Komisyonu (2014). *Din veya İnanç Topluluklarının Tüzel Kişiliği Hakkında Kılavuz İlkeler (Guidelines on Legal Personality of Religious or Belief Communities)*.
- Akar, Rıdvan ve Hülya Demir (1994). *İstanbul’un Son Sürgünleri*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Atılgan, Onur (2010). *Türkiye - Avrupa Birliği İlişkilerinde Rum Azınlıklar*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir.
- Baran, Taha ve Elçin Macar (2017). Değişen Güvenlik Yaklaşımları Örneğinde Kopenhag Okulu’nun Toplumsal Güvenlik Yaklaşımı. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi / The Journal of International Social Research*, S. 54, s. 251-259.
- Bardakçı, Murat (2013). Ekümenik Patrikhane. *Habertürk Gazetesi*, 23.12.2013, <https://www.haberturk.com/yazarlar/murat-bardakci/905970-ekumenik-patrikhane>, Erişim Tarihi: 25.10.2019.
- Bardakçı, Murat (2012). Yakında Mum da Dikeriz!. *Habertürk Gazetesi*, 06.07.2012, <https://www.haberturk.com/yazarlar/murat-bardakci/756731-yakinda-mum-da-dikeriz#>, Erişim Tarihi 25.10.2019.
- Baysal, Başar ve Çağla Lüleci (2015). Kopenhag Okulu ve Güvenlikleştirme Teorisi. *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, S. 22, s. 61-96.
- Benlisoy, Yorgo ve Elçin Macar (1996). *Fener Patrikhanesi*. Ankara: Ayraç Yayınevi.
- Binark, Mutlu (2010). Nefret Söyleminin Yeni Medya Ortamında Dolaşıma Girmesi ve Türetilmesi. *Yeni Medyada Nefret Söylemi*, (Der. T. Çomu), İstanbul: Kalkedon Yayınları, s. 11-54.
- Çağatay, Mustafa (2011). Geçmişten Günümüze Azınlık Vakıflarının Mal Edinmeleri Sorunu, *TBB Dergisi*, S.96, s. 91-148.

- Ergan, Uğur ve Ayda Kayar (2004). Patrik'e Yakın Takip. *Hürriyet Gazetesi*, 05.03.2004.
- Gelin Cesaret Alın, Gelin Ümit Edin... Ekümenik Patrik Bartholomeos'tan Fileleftheros'a Özel Açıklama. *Fileleftheros*, 20.04.2008. BYGEM Elektronik Arşivi.
- Gültekin, Mücahit (2016). *Algı Yönetimi ve Manipülasyon*. İstanbul: Pınar Yayınları.
- Gökçen, Salim (2004). Fener Rum Patrikhanesi'ndeki Metropolit Revizyonu, Mevcut Statüye Rağmen Neden Yapıldı?. *Ülkü Ocakları*, S.19, s. 18-20.
- Hale, William (2002). *Turkish Foreign Policy since 1774*. England: Frank Cass Publishers.
- Helicke, James (2003). Ekümenik Patrik, Türkiye'ye, Türk Olmayanlara Patrik Olmasına İzin Verilmesi Çağrısı Yaptı. Associated Press (AP), 09.09.2003.
- Herman, Edward S. (2004). *Medyada İkiyüzlülük Propaganda Çağında Haberleri Deşifre Etmek*. (Çev. Nur Nirven), İstanbul: Chiviyazıları Yayınevi.
- Karahasanoglu, Cihan Osman (2019). *1862 Rum Patrikliği Nizamı Çerçevesinde Fener Rum - Ortodoks Patrikhanesi*. HFSA (Hukuk Felsefesi ve Sosyolojisi Arkivi) Sempozyumu, 2-4 Ekim 2019, İstanbul.
- Kazma, Ali ve Dilek Winchester, Murat Germen, Hera Büyüktaşçıyan (2018). *206 Odalı Sessizlik: Büyükada Rum Yetimhanesi Üzerine Etüdler Sergisi*, İstanbul: Galata Rum İlkokulu, 9 Ekim - 10 Kasım 2018.
- Kurt, Selim (2015). Toplumsal Güvenliğin Yükselişi. *The Journal of Academic Social Science Studies*, S. 37, s. 459-476.
- Lambriadias, Elpidophoros (2012). *İlber Ortaylı İle Zaman Kaybolmaz*. Haber Türk Televizyonu Programı, 18 Haziran 2012, <https://www.youtube.com/watch?v=PmzFRvCVpWs&t=1273s>, Erişim Tarihi: 25.10.2019.
- Macar, Elçin (2003). *Cumhuriyet Döneminde İstanbul Rum Patrikhanesi*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Macar, Elçin ve Mehmet Ali Gökaçtı (2005). *Heybeliada Ruhban Okulu'nun Geleceği Üzerine Tartışmalar ve Öneriler*. İstanbul: Tesev Yayınları.
- Oran, Baskın (2007). *Fener Rum Ortodoks Patrikhanesi'ne ve Özellikle de Ekümenikliğine İlişkin Mütalaamdır*. 14.08.2007. <https://baskinoran.com/belge/EkumenikPatrikhaneMutalaasi.pdf> Erişim Tarihi: 25.10.2019.
- Oran, Baskın (2011). *Türkiyeli Gayrimüslimler Üzerine Yazılar*. (Yayına Hazırlayan: Ülkü Özen), İstanbul: İletişim Yayınları.
- Ortaylı, İlber (2018). Kavradaki Manidar Hediye. *Hürriyet*, 21.10.2018. <http://www.hurriyet.com.tr/yazarlar/ilber-ortayli/kavradaki-manidar-hediye-40993412> Erişim Tarihi: 25.10.2019.
- Örmeci, Ozan (2016). *Vamık Volkan'dan Etnik Çatışmalara Psikolojik Görüş Açısından Yaklaşım*. Uluslararası Politika Akademisi, 28.03.2016. <http://politikaakademisi.org/2016/03/28/vamik-volkandan-etnik-catismalara-psikolojik-gorus-acisindan-yaklasim/> Erişim Tarihi: 26.10.2019.
- Öztürk, Çiğdem (2010). *AIHM: Rum Yetimhanesi Patrikhaneye Devredilsin*. BİA Haber Merkezi, Strazburg, 15 Haziran 2010.
- Ross, Marc Howard (1997). Culture and Identity in Comparative Political Analysis. *Comparative Politics - Rationality, Culture and Structure*, (Der. M. I. Lichbach & A. S. Zuckerman), Cambridge: Cambridge University Press, s. 42-81.
- Tarhan, Saltuk (2006). *1950'den Günümüze Rum Azınlık Sorunları ve Fener Rum Patrikhanesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- Tilly, Charles (1984). Les Origines du Répertoire de l'Action Collective Contemporaine En France et En Grande-Bretagne. *Vingtième Siècle, Revue d'Histoire*, S.4, s. 89-108.
- Türkmen, Füsün & Emre Öktem (2013). Foreign Policy as a Determinant in the Fate of Turkey's non- Muslim Minorities: A Dialectical Analysis. *Turkish Studies*, S. 3, s. 463-482.
- Venedik Komisyonu Kararları (2010). *Türkiye'de Dini Cemaatlerin Hukuki Statüsü ile İstanbul Ortodoks Patrikliğinin "Ekümenik" Sifatını Kullanma Hakkına Dair Görüş*, Venedik Komisyonu Kararları, Ankara: TBMM Araştırma Merkezi.
- Waever, Ole (2008). Toplumsal Güvenliğin Değişen Gündemi. *Uluslararası İlişkiler*, S. 18, s. 151-178.
- Yıldırım, Mehmet Cevat (2014). Türk-Yunan İlişkilerinde Yumuşama Döneminin Öğrettikleri. *Türk-Yunan İlişkileri Üzerine Makaleler*, (Der. Y. Okay), İstanbul: Doğu Kitabevi.
- https://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/Tur_En_Realitons/Progress/Turkey_Progress_Report_2000.pdf
- https://www.ab.gov.tr/ilerleme-raporlari_46224.html
- https://ab.gov.tr/siteimages/pub/komisyon_ulke_raporlari/2018_turkiye_raporu_tr.pdf
- <https://hyetert.org/2009/12/27/oksijeni-kalmayan-fener-rum-patrikhanesi/>
- <https://m.bianet.org/bianet/azinliklar/122759-aihm-rum-yetimhanesi-patrikhaneye-devredilsin>
- <https://www.osce.org/odihr/who-we-are>
- https://www.uscirf.gov/sites/default/files/resources/AR_2007/turkey.pdf
- <https://www.uscirf.gov/sites/default/files/resources/AR2008/turkey.pdf>
- https://www.uscirf.gov/sites/default/files/Turkey%202019_Turkish%20translation.pdf